
AK PARTİ'NİN İDEOLOJİ ARAYIŞI

*Hamit Emrah BERİŞ * Gazi Üniversitesi*

GİRİŞ

14 Ağustos 2001 tarihinde, çoğu Fazilet Partisi'nden (FP) kopan, Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki bir grup tarafından kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), kuruluşunun üzerinden henüz yalnızca bir yıldan biraz fazla bir süre geçmesine rağmen 3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidarı elde etmesini sağlayacak çoğunluğa ulaştı. AK Parti'yi iktidara taşıyan dönemin Türkiye için "olağanüstü" bir özellik gösterdiğini söylemek çok da iddialı bir yaklaşım olmaz. Ülkenin kısa süreli koalisyon hükümetleriyle yönetildiği ve siyasal istikrarsızlığa ciddi ekonomik sorunların eşlik ettiği bu süreç, seçmenin karşısına nispeten tanınan, ancak daha önce denenmemiş bir kadroyla çıkan AK Parti'nin tek başına iktidarı elde etmesini beraberinde getirdi. Ancak bu durum, o dönemde AK Parti için zorlu bir sınav anlamına da geliyordu. Zira Parti, iktidar performansı aracılığıyla kendisini tek başına hükümet kurmaya taşıyan sürecin konjonktürel olmadığını kanıtlayarak ve kalıcı bir siyasal dil kurma yükümlülüğüne girmişti. Bu bağlamda, AK Parti'nin öncelikle yaptığı, belirli bir ideolojik formasyona sahip olduğunu kanıtlayarak arayışı oldu. Bu süreçte, Parti'nin bulduğu ilk çözüm, kendisini nitelendirmek için "muhafazakâr demokrat" ifadesini kullanmaktı.

Kendisini ideolojik açıdan "muhafazakâr demokrat" nitelendirmesiyle adlandırılan AK Parti, her şeyden önce, ilk kez karşısına çıkacağı seçmene kendisini anlatmak yolunda çaba harcadı. Bu süreçte, öncelikli kaygının, siste-

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

min değerlerine doğrudan karşı olmayan bir siyasal parti görüntüsü vermek olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Ancak, daha bu ilk süreçte bile, AK Parti tarafından, sistem, içinde var olan tüm sorunlarla ve olduğu gibi de kabullenilmemiştir. AK Parti, daha en baştan demokrasi, hukuk devleti ve laiklik gibi evrensel kavramların Türkiye’de yanlış veya eksik şekilde yorumlandığını göstermek açısından gayret sarf etmiştir. Partinin programında ve ilerleyen süreçlerde seçim beyannameleri gibi kendisini seçmene anlatmak için yararlanacağı metinlerde söz konusu “Batılı” kavramlara sahip çıktığı hemen dikkat çeker. Dolayısıyla kavramların kendisine değil, Türkiye’de anlamlandırılış şekillerine bir karşı çıkış söz konusudur. Bunun yanında özellikle ekonomik açıdan Batılı devletlerle işbirliği yapılacağıının mesajı verilir. Nitekim aşağıda değineceğimiz gibi, ilerleyen süreçte Partinin en fazla övündüğü noktalardan biri, uluslararası ekonomik sistemle işbirliği imkânlarının geliştirildiği ve geçmişe göre ekonominin önemli ölçüde büyütüldüğü olmuştur. Aslında AK Parti, burada, ekonomik gelişmenin doğrudan demokratik kurum ve mekanizmaların gelişmesiyle ve özgürlüklerin genişletilmesiyle ilişkili olduğu yönündeki liberal bakış açısına bir gönderme yapmaktadır.¹

Tüm bu gelişmelerden hareketle, AK Parti’nin ilk kuruluş döneminde ifade edildiği gibi, “milli görüş gömleğinin” çıkarılması açısından oldukça gayretli olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, milli görüşün temel referans noktalarından biri olan dinsel konularda Parti’nin diğer siyasal konulara göre daha “muhafazakâr” bir tutum takındığı da ifade edilebilir. Ancak burada dikkat çeken nokta, Parti’nin, sürdürdüğü tüm politikaların toplumsal bir karşılığı olduğunu söylemek noktasında oldukça özen göstermesidir. Bu durum, öteden beri merkez-çevre karşıtlığı ekseninde tanımlanan Türk siyasetinde temel parametrelerin değiştiğini göstermesi bakımından anlam taşır. AK Parti’nin, çevrenin değerlerini merkeze taşıdığı, yani bir bakıma toplumsal değerlerle rejimin dayanak noktaları arasındaki mesafeyi kapatmak gibi bir amaçla hareket ettiği söylenebilir. Bu bağlamda, “milli görüş gömleğinin çıkarılması” ifadesinin, yalnızca Parti’nin kendisini korumak amacıyla ortaya attığı sıradan bir söz olmadığı, gerçekten de izlenen politikalarda ve siyasal söylemde ciddi bir değişikliğe gidildiğini söylemek yerinde olacaktır.

Şu gerçeği hatırlamak gerekir ki, milli görüş’ün en büyük partisi olan Refah Partisi’nin tarihinde ulaşabildiği en yüksek oy oranı 1995 seçimlerinde alınan % 21,4’tür ve bu oran, hemen bir sonraki seçimlerde % 15,4’e

¹ AK Parti’nin Parti Programı da “Kalkınma ve Demokratikleşme Programı” başlığını taşır.

düşmüştür. AK Parti ise son iki genel seçimde geçerli oyların yarısına yakını elde etmeyi başarmıştır. Kaldı ki, Parti, girdiği üç genel seçimlerden de oyunu bir önceki seçime göre artırarak çıkmıştır. Bu bağlamda, Parti'nin hem kendi içinde hem de ülke çapında değişim dinamiklerini yönlendirme çabası gösterdiği görülmektedir. Ancak bu durum, Parti'nin milli görüş ideolojisinin tüm unsurlarını tamamen dışladığı anlamına da gelmez. Tam tersine, Parti, söz konusu siyasal gelenekten pek çok unsuru tevarüs etmiş ve kendi politikalarının da merkezine yerleştirmiştir.

Her iki seçmenden birisinin oyunu alan bir partinin dayandığı toplumsal tabanı ve Parti'nin ideolojik zeminini saptamak oldukça güçtür. Nitekim AK Parti'nin oy dağılımının neredeyse homojen bir şekilde seyrettiği, tüm bölgelerde ve illerin büyük kısmında birinci parti olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, büyük çoğunluğu geçmişte bir siyasal hareketin içinde bulunan, buna karşılık "yeni" bir söylem ile seçmen karşısına çıkan siyasetçilerin oluşturduğu bir yapılanmanın ne tür bir dil kullandığını saptamak öncelikli bir sorun haline gelir. Dolayısıyla AK Parti'nin ideolojik kimliğini araştırmayı hedefleyen bir çalışmanın, Parti'nin kimliğini belirleyen öğeleri öncelikle geçmişten günümüze uzanan bir çizgi içerisinde ele alması doğru bir yaklaşımdır.

Süreklilik ve Kopuş: Geçmişten Geleceğe Yol Haritası

Daha önce de değindiğimiz gibi, AK Parti'nin kurulduğu dönemde, en fazla dikkat çeken ifadelerden biri, "milli görüş gömleğinin çıkarılması"ydı. Bu ifadeyi yalnızca "laiklik karşıtı eylemlerin odağı olmak", "suçundan" ötürü defalarca partisi kapatılmış bir geleneğin son uzantılarından birinin kendisini korumak amacıyla savunmaya geçmesi şeklinde görmemek gerekir. Kuşkusuz, Parti, geçmişte yaşanan tecrübelerin etkisiyle daha mutedil bir tutum takınmıştır. Örneğin Parti Programı ile 2002 ve 2007 Seçim Beyannamelerinde, özellikle 2000'li yıllarda Türk siyasetinin en güncel konuları olan başörtüsü ve üniversiteye girişte katsayı farklılığı gibi çok sayıda insanı ilgilendiren sorunlara hiç değinilmediği görülür. Aynı şekilde, bu metinlerde, Partinin ikinci iktidar döneminin başlıca siyasal tartışma konusu olan "demokratik açılım"a da yer verilmediği dikkat çekmektedir. Bu durum, anayasa değişikliği aracılığıyla özgürlük zemininin genişletilmesinin sonucu olarak aynı sorunların üstesinden kendiliğinden gelinebileceğine yönelik beklentiyle açıklanabilir. Ancak daha makul açıklama, Türkiye'deki söz konusu spesifik özgürlük sorunlarına ilişkin peşin bir açıklamanın belirli oranlarda riskler barındırması ve Parti'yi doğrudan hedef haline getirebilmesidir. AK Parti, geleneksel İslami siyasal hareketlerin, daha doğru bir

ifadeyle içinden geldiği ideolojik bloğun, eylem ve söyleminde belirli ölçülerde değişikliğe gitmekten kaçınmamıştır. Ancak Partinin kitleleşme başarısı göstermesini ve üç dönem üst üste iktidarda kalmasını sağlayan asıl unsurun bu değişiklik olduğunu da görmek gerekir. Tüm bunlara ek olarak Parti, ülkede yaşanan sosyo-ekonomik değişim dinamiklerini de iyi sezmiş ve hatta bunları yönetme becerisi göstermiştir. Bu bakımdan, AK Parti'nin Turgut Özal'ın 1983'te yaptığına benzer bir ekonomi siyasasına, bununla bağlantılı olarak da liberal özgürlükçü dile sahip olduğu söylenebilir. Ancak Parti'nin söyleminde ve özellikle uygulamalarında dinsel ton, Özal'ın ANAP'ına göre çok daha yoğun ve belirgindir.

Milli görüş geleneği, Batı karşıtlığı ekseninde şekillenen yoğun bir anti-emperyalist ve antikapitalist vurguya sahiptir. Buna göre, Batı ülkeleriyle girişilecek geniş kapsamlı bir işbirliği yerine İslam ülkeleriyle dayanışma içine girmek daha doğru bir yöntem olarak görülür. Necmettin Erbakan'ın başbakanlığı zamanında en gelişmiş sekiz Batılı ülkenin oluşturduğu G8 ittifakına benzer bir birliğin D8 adıyla yine sekiz İslam ülkesi arasında kurulması ve *curo*'ya karşı, ortak İslam dinarının yaşama geçirilmeye çalışılması bu yöndeki çabaların örnekleridir. Milli görüşün "adil düzen" adıyla formüle ettiği ekonomi konusundaki genel yaklaşımı ise İslâm dininin kendi ekonomik prensiplerinin tarih içinde "özgün" bir sistem meydana getirdiği, Batı dünyasının iç dinamikleri doğrultusunda gelişen kapitalizm ve sosyalizm gibi gelişmelerin Müslüman toplumlara uyarlanamayacağı yönündedir. Bu yaklaşıma göre, İslâm dininin vazettiği ekonomik prensipler, Müslüman bir toplumun ihtiyaç duyduğu ekonomik ölçütlerle kuralları belirlemek noktasında tek başına yeterlidir. Bunun dışında bir "sistem ithali" toplumsal dokuya uymayacaktır.

Milli görüşün genel tavrı bakımından uzun bir süre kapitalizme olumsuz yaklaşımın egemen olduğu açıktır. Nitekim kapitalizm nitelemesi, uzun süreler emperyalizmle birlikte kullanılmıştır. Hatta bu ekonomik sistem, pek çok İslâmcı düşünür tarafından emperyalist devletlerin İslâm ülkelerini kendi hegemonyaları altında tutmakta kullandıkları yöntemlerden biri olarak görülmüştür. Kapitalizm eleştirisinde ise en fazla İslâm'ın "adalet"e verdiği önem ön plana çıkarılır. Gerçekten de İslâm dini, çoğu açıdan mevcut eşitsizlikleri kabul eder; toplumsal, siyasal, cinsel veya ekonomik tüm eşitsizlikleri ortadan kaldırmak yerine adil bir yapı tasavvuru geliştirir. "Adil düzen"de eşitsizliklerin ya kendiliğinden ortadan kalkacağı ya da bunlar makul düzeylere ineceğinden tolere edilebilecekleri düşünülür. Bu açıdan, İslâm, servet dolaşımını mümkün kılacak rekabete açık bir "piyasa mekanizması"nu zorunlu kılar. Burada asıl sorun, fırsat eşitliğinin sağlan-

ması ve tekelleşmenin önlenmesidir. Buna karşılık, milli görüş ideolojisine göre kapitalizm, doğrudan eşitsizliklere dayalı bir düzeni yapısallaştırır. Örneğin milli görüş ideolojisinin teorisyenlerinden biri olan Mustafa Özel, Fernand Braudel'i izleyerek, "piyasa düşmanı" olarak gördüğü kapitalizm ile piyasa ekonomisi arasında bir ayrıma gider. Özel'e göre, İslâm dininin çizdiği ekonomik sınırlar, kapitalizmin acımasız koşullarından arınmış serbest piyasa ekonomisinin temel koşullarıyla örtüşmektedir. Bu açıdan, kapitalizm, varlığını rekabeti mümkün olduğunca ortadan kaldırmaya borçludur ve tekellere dayanır. Tekeller ise güç, hile ve zekâdan doğar. Oysa piyasa ekonomisinin temelinde rekabet bulunur ve İslâm dini de adil koşullarda gelişen rekabetçi bir ekonomik düzeni teşvik eder.² Özel, piyasanın, tekeller karşısında "küçük adam"ın ve özgürlüğün alanı olduğunu savunur.³ Türkiye koşullarına tercüme edildiğinde, bu açıklama, büyük patronların güdümünde olan ekonomik işletmeler yerine küçük ve orta boy işletmelere ağırlık veren bir sistem savunulması anlamına gelmektedir. Nitekim milli görüşün piyasa ekonomisi konusundaki yaklaşımı, büyük ölçüde Mustafa Özel'in aktardığımız görüşlerine benzer doğrultuda şekillenmektedir. Bu bakımdan, serbest piyasa anlayışının Kur'an'da varolduğu savunulur ve ekonomi üzerindeki devlet müdahaleciliğine karşı çıkar. Zaten, *İslâmî sermayenin* ekonomik alanda güçlü bir aktör olmasını belirleyen temel güç, Türkiye'de '80'li yıllarda yaşanan ekonomik liberalizasyon süreciyle beraber devlet müdahaleciliğinin azalmasıdır. Dolayısıyla, devletin ekonomi üzerindeki etkinliğinin azaltılmasına yönelik yaklaşımlar somut gerçeklerle paralel gider. Yani, *İslâmî sermaye* büyümesini serbest piyasa koşullarının gelişmesine borçludur ve bu nedenle bu sistemi samimi şekilde destekler.⁴

Bu bağlamda Özel, "burjuva" ile "zengin" in farklı gerçekliklere karşılık geldiğini savunur.⁵ Özel'e göre kapitalizmin temelinde "iktisadi bireycilik" bulunur. İktisadi bireycilik, ekonomi siyasalarında sosyal değerleri koruma amaçlı her türlü denetim ve düzenlemeye karşı çıkar. Burjuva, işte bu tür bir iktisadi bireycilik anlayışına dayanır. Özel'e göre, burjuvazi, her türlü değer sistemini tahrip etmekten kaçınmaz ve bu açıdan "ilkesiz" dir.⁶ Oysa "zen-

² Mustafa Özel, *Piyasa Düşmanı Kapitalizm*, 2. Baskı, İz Yay., İstanbul, 1995, s. 23.

³ Özel, *a.g.e.*, s. 23

⁴ Buna benzer tezler, ayrı çizgideki bir diğer iktisatçı olan Cengiz Kallek tarafından da üretilmektedir. Kallek'e göre Hz. Muhammed zamanında gerçek anlamda piyasa ekonomisine dayanan bir iktisadi düzen bulunmaktaydı. Hatta devlet, çok zorunlu olmadıkça piyasanın işleyişine müdahale etmezdi. Cengiz Kallek, Hz. *Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa*, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul, 1992, özellikle s. 106-121.

⁵ Mustafa Özel, *Birey, Burjuva ve Zengin*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s. 9-11.

⁶ Özel, *a.g.e.*, s. 28.

gin", servetini başkalarına rağmen elde etmemiştir. Bu bakımdan, "zengin"in "burjuva"ya göre daha edilgen bir görünüm çizdiği söylenebilir. Burjuva, servetinin bir açıdan topluma (toplumdaki diğer insanlara) karşı elde etmişken, zengine serveti adeta tanrı tarafından verilmiştir. Ayrıca zengin, sosyal sorumluluklarının da bilincindedir; bir bakıma ülkeye borcunu ödemektedir.⁷ Özel'in tezleri, MÜSİAD tarafından yayımlanan *İş Hayatında İslâm İnsanı* isimli kitapta da benzer şekilde işlenmiştir.⁸ Bu kitapta yer alan yazıların pek çoğuna göre, kapitalist düzenin belirmesiyle bireycilik ön plana çıkmış, toplum ve aile önemlerini yitirmeye başlamıştır. Bu durum, ahlaki bir deformasyonu beraberinde getirmektedir.⁹ Nitekim bu çizgideki düşünce adamları, sık sık kapitalist Batılı toplumların yozlaşmışlığı ve ahlaki açıdan çürümüşlüğü üzerinde dururlar. Onlara göre Batı toplumlarında materyal unsurlar manevi değerlerin üzerine çıkmıştır.¹⁰ Oysa insanın dünyaya gelişinin özel bir amacı vardır. İnsan, Tanrı'ya olduğu kadar başka insanlara karşı da sorumluluklara sahiptir. Dolayısıyla İslâmî perspektiften önerilen ekonomik kalkınma modeli, toplumsal değerlerin ve ailenin korunması yaklaşımlarını içerir. Buna göre, zenginlik, sadece bireysel amaçlarla değil, toplumun çıkarlarına uygun olarak kullanılmalıdır. Zaten kapitalizme karşı çıkılmasının nedenlerinden biri, kapitalizmin bireye yönelik vurgusudur. Kapitalizm, insandaki bencil duyguları kışkırtır ve bireyin topluma karşı sorumluluklarını unutturmasına neden olur. Oysa söz konusu bakış açısından servetin asıl yararı, "bir bütün olarak Müslümanların" refahını yükseltmesidir. Aksi takdirde, servet, toplumsal düzenin bozulmasına neden olabilecek ve "insana yeryüzünde bulunma nedeni"ni unutturabilecektir. Bu açıdan, kapitalizmin, "homo economicus" nitelmesine karşı çıkılır ve Müslüman işadamlarının "homo Islamicus" olmaları gerektiği savunulur. *Homo İslâmicus* nitelmesiyle kastedilen, rasyonel akla dayalı, ekonomik içerikli insan tasarımına (yani *homo economicus*'a karşı) karşı, dinin kurallarını içselleştirmiş ideal bir insan portresidir.¹¹ Nitekim *homo economi-*

⁷ Mustafa Özel, *Niteliğin Egemenliği*, İldim Yay., İstanbul, 1995, s. 182.

⁸ MÜSİAD, *İş Hayatında İslâm İnsanı: İslâmî Duyarlılıkla Yönetilen Firmalarda Örgütsel Davranış Biçimleri*, MÜSİAD Yay. İstanbul, 1994.

⁹ E. Fuat Keyman and Berrin Koyuncu, "AKP, MÜSİAD, Ekonomik Kalkınma ve Modernite", *Düşünen Siyaset*, no. 19, 2004, s. 139.

¹⁰ Örneğin bkz. Ali Bulaç, *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*, 6. Baskı, Düşünce Yay., İstanbul, 1981, s. 54; Rasim Özdenören, *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti*, 2. Baskı, İz Yay., İstanbul, 1998, s. 125-126.

¹¹ Şennur Özdemir, *MÜSİAD: Anadolu Sermayesinin Dönüşümü ve Türk Modernleşmesinin Derinleşmesi*, Vadi Yay., Ankara, 2006, s. 116.

cus, ekonomik temelli *bireysel* hak ve özgürlüklere gönderme yaparken *homo Islamicus* toplumsal hak ve ödevler zeminine oturur.¹²

Türkiye’de İslami kesimin de içinde yer aldığı Anadolu sermayesinin yükselişi, Turgut Özal’ın ilk başbakanlık döneminde denk gelir. Özal, İslâmi kesimi ekonomik alanda daha aktif olmaya çağırılmış ve kendilerine her türlü desteği vermeyi vaat etmiştir. Nitekim İslâmî sermaye, ilk olarak Özal’ın liderliğindeki ANAP’ın iktidarı döneminde Türkiye ekonomisi içinde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Söz konusu işadamları, kazandıkları ekonomik güçle orantılı olarak ülke sorunlarında söz sahibi olmak istemiş ve bu alanda daha aktif bir tavır sergilemişlerdir. Nitekim 12 Eylül döneminde askeri yönetimin ve daha sonra Özal’ın dindarlığa nispeten ılımlı bakışları, İslâmcı işadamlarının kamusal platformda daha fazla görünmelerine yardımcı olmuştur. Burada, milat, 28 Şubat süreci olur. Ziya Öniş’in altırı çizdiği gibi 28 Şubat sürecinin ardından İslâmcı işadamlarının farklı bir strateji izlediğine tanık olunmuş; işadamlarının siyasal meseleler konusunda daha az söz söyledikleri görülmüştür.¹³

AK Parti, hem iş dünyası ile ilişkilerin yürütülmesi hem de yoğun kapitalizm karşıtlığının terk edilmesi bakımından milli görüş çizgisinden oldukça farklı bir yere oturur. Her şeyden önce, kapitalizmin emperyalizmle bütünlük teşkil ettiği ve Müslümanların her koşulda karşı çıkmaları gereken bir sistem olduğu yönündeki anlayıştan vazgeçilir. Tam tersine, ekonomik büyüme için diğer ülkelerle karşılıklı olarak işbirliğine gidilmesi yönünde bir yaklaşım benimsenir. Örneğin milli görüşün aksine, faiz karşıtlığını esas alan bir dil kullanılmamasına özen gösterilir. Ancak yine de geleneksel Türkiye burjuvazini temsil eden oluşumlara sıcak bakılmaz. Bunun yerine özellikle 28 Şubat sürecinden sonra sistem tarafından dışlanmış unsurlara ağırlık verilir. Bu bağlamda, AK Parti iktidarının özellikle ilk döneminde ülkenin büyük burjuvazisini temsil eden TÜSİAD ile dönem dönem ciddi görüş ayrılığına düştüğü ve her iki kanadın birbirlerini suçlayan açıklamalar yapabildiklerine tanık olunmuştur. Oysa TÜSİAD, AK Parti hükümetlerine dek geleneksel olarak iktidarda bulunan sağ partilerle daima iyi ilişki içinde olmuştur. Bu durum, rejimin değerlerini içselleştirmiş TÜSİAD üyelerinin İslâmcı geçmişe sahip AK Parti’ye güvensizlik duymaları ile izah edilebilir. TÜSİAD çevresinde toplanan büyük sermayenin sınıfsal çıkarları, devletle olan ilişkilerini iyi sürdürmelerine bağlı olmuştur. Nitekim TÜSİAD, ülkede

¹² Özdemir, *aym yerde*.

¹³ Ziya Öniş. "Political Islam at the Crossroads: From Hegemony to Co-existence", *Contemporary Politics*, vol. 7, no. 4, 2001, p. 296.

demokrasiyi kesintiye uğratan askerî darbe dönemlerinde rejimi koruma amacıyla hareket ettiklerini söyleyen askerlere destek vermiştir.

Diğer taraftan, TÜSİAD'ın AK Parti hükümetine yönelik eleştirileri uygulanan ekonomi politikalarının başarısızlığı ya da kendileri için zararlı olmasından değil, laiklik ve kadrolaşma iddiaları gibi siyasal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Gerçekten de AK Parti, iktidara geldiği ilk dönemde liberal ekonomik düzenin gereklerini yerine getirmiş ve *Uluslararası Para Fonu'nun* (IMF) öngördüğü yapısal programlara bağlı kalmıştır. Bu süreçte, hükümet, ulusal ya da uluslararası sermayenin tepkisini çekecek radikal bir ekonomi siyaseti izlemekten özenle kaçınmıştır.¹⁴ Bu bağlamda, TÜSİAD üyelerini rahatsız eden asıl hususun hükümetin "muhafazakâr" veya daha doğru bir niteliklemeyle dindar kimliği olduğu söylenebilir.¹⁵ Ancak bu güvensizlik aslında iki taraflıdır. Başta başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere AK Parti yönetimi, zaman zaman TÜSİAD üyelerini hedef alan sert açıklamalar yapabilmektedir. Erdoğan, birçok kereler, TÜSİAD çevresinde bulunan işadamlarını kendi çıkarlarını ülke çıkarlarına rağmen korumakla suçlamıştır.¹⁶

Aynı süreçte AK Parti ile MÜSİAD arasında ise oldukça yakın ilişkiler yaşandığı söylenebilir.¹⁷ MÜSİAD'ın düzenli olarak yayımladığı ekonomik raporlarda sürekli olarak ülke ekonomisinin olumlu bir seyir izlediği savunulmakta; bu gelişmeler, AK Parti hükümetinin dört yıllık icraatı süresinde attığı olumlu adımlara bağlanmaktadır.¹⁸ AK Parti yönetimi de İslâmî sermayeyi destekleyici adımlar atmaktan kaçınmamaktadır. Hatta İslâmî sermayenin son dönemde yeniden güçlenmesinin ve önemli bir siyasal ve ekonomik bir güç merkezi olarak ortaya çıkmasının ardında AK Parti ile kurulan bu ilişkinin olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Ahmet İnsel, kültürel olarak muhafazakâr, siyasal açıdan milliyetçi ve otoriter, ama ekonomik açıdan liberal "yeni orta sınıf"ın temsili açısından AK Parti'yi iktidara taşıyan 3 Kasım 2002 seçimlerinin önemli bir milat olduğunu ifade

¹⁴ Hasan Cemal, "AKP ve İş Dünyası", *Milliyet*, 26 Temmuz 2006; aynı yazar, "AKP ve İş Dünyası (2): Erdoğan'a Mesajlar", *Milliyet*, 27 Temmuz 2006.

¹⁵ Fehmi Kuru, "İş Dünyası Ayıp Ediyor", *Yeni Şafak*, 28 Temmuz 2006.

¹⁶ Murat Yetkin, "Erdoğan-TÜSİAD Gençlik Büyüyor", *Radikal*, 22 Aralık 2005; "Başbakan TÜSİAD'ı eleştirdi", *Sabah*, 6 Nisan 2006; "Erdoğan'dan TÜSİAD'a: 'Başındaki Nezaketsiz'", *Radikal*, 7 Nisan 2006.

¹⁷ Bu konudaki en iddialı tespitler Michael Rubin'den gelmiştir. Rubin, "yeşil sermaye"nin AK Parti tarafından himaye edildiğini, buna karşılık bu gruplar tarafından AK Parti'ye malî destek sunulduğunu savunmaktadır. Bkz. Michael Rubin, "Green Money, Islamist Politics in Turkey", *Middle East Quarterly*, Winter 1995, s. 12-23.

¹⁸ Örneğin bkz. MÜSİAD, *2006 Ekonomik Görünüm Raporu*, İstanbul, 2006.

eder.¹⁹ Bu açıdan AK Parti, küçük ve orta ölçekli firmaların ihtiyaç duyduğu üretimde artış, ekonomik stabilite ve büyüme gibi hedeflere ulaşma yönünde çaba harcayacağını güvencesini vermiştir.²⁰ Dolayısıyla, AK Parti'nin küresel kapitalist sistemle entegre bir ekonomi politikası izlediği, siyasal dilini de bu doğrultuda şekillendirdiği görülür. Bu bağlamda, AK Parti tarafından, Batı ile çatışmacı bir dil ve üslup sergilenmek yerine, ekonomik işbirliğinin her iki unsura da karşılıklı yarar sağlayacağı düşüncesiyle hareket eden bir yaklaşım benimsendiği ifade edilebilir. Ancak sosyal politikalar söz konusu olduğunda ekonomi politikalarının daha devletçi bir yere evrildiği görülür. "Kalkınma ve Demokratikleşme Programı"nda geçen "devleti halka hizmet etme aracı olarak gören Partimiz, bir sınıf ve kesimin değil bütün vatandaşlarımızın refah ve mutluluğunu sağlayacak sosyal politikalar yürütecektir"²¹ ifadesi, bu anlayışın genel bir özetini vermektedir. Kısacası, ekonomi büyük ölçüde liberal ilkeler üzerine oturtulup kendiliğinden bir akışa bırakılsa da sosyal harcamalar söz konusu olduğunda bundan bir sapma görülür. Bu durum, Parti'nin muhafazakâr kimliği ile açıklanabilir. Organik bir bütün olarak kabul edilen topluma ait değerler ile kurumların korunması, bu amaçla, aileye özel bir önem atfedilmesi AK Parti'nin kendi siyasal kimliğini tanımlamak üzere yararlandığı muhafazakâr demokrasi anlayışının temel unsurları arasında yer alır.²² Aşağıda daha detaylı göstermeye çalışacağımız gibi, bu durum, parti'nin muhafazakârlık kavramından araçsal bir şekilde yararlanma çabalarının ürünüdür.

AK Parti'nin Kullandığı Siyasal Dil

Cumhuriyet modernleşmesi, siyasette veya özellikle bürokraside yükselmek isteyen birisinin İslami kimliğini kendisi açısından referans noktası olarak göstermesini engellemiştir. Rejimin radikal laik karakteri, dinsel öğelerle kurumların, kamusal alanda etkin bir aktör olarak belirmesini uzun süre engellemiştir. Bu bakımdan, Müslümanlar kendilerini uzun süre "ikincil" konumda hissetmişlerdir. Necip Fazıl Kısakürek'in ünlü *Sakarya Türküsü'*nde geçen "öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya" dizesi bu mağduriyet söyleminin edebi bir özünü verir.²³ "Kutsal mazlumluğun psikopatolojisi" şeklinde de nitelenebilecek bu yaklaşım, "dindarların" ne bürokratik mekanizmalarda ne de iş dünyasında etkin olamamalarını bir "dışlanmışlık, dışa-

¹⁹ Ahmet İnel, "AKP and Normalizing Democracy in Turkey," *South Atlantic Quarterly*, vol. 102, no. 2/3, Spring/Summer 2003, s. 293.

²⁰ İnel, *a.g.e.*, s. 298.

²¹ *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, s. 71.

²² Yalçın Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s. 49.

²³ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, 8. Baskı, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 1981, s. 313.

nda bırakılmışlık" fenomenine dayandırır.²⁴ Rejimin laikliği temel alan yaklaşımı, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünni, nispeten dindar kitle ile arasının açılmasına neden olmuştur. Ancak belki de ünlü "ulu'l emre itaat" anlayışının etkisiyle Sünni Müslümanlar, rejime karşı aktif bir muhalefet tavrı sergilememiş; çok partili yaşama geçilmesinden sonra siyasal tercihleriyle bu yöndeki rezervlerini ortaya koymuşlardır. Ancak İslam'a dayalı bir muhalefete kuşkulu yaklaşılması, hatta bunun önüne zaman zaman yasal engeller çıkarılması, sözünü ettiğimiz kitlenin oylarının çoğunlukla "merkez sağ" denebilecek partilere kaymasına neden olmuştur. Çok partili yaşama geçiş ile birlikte, DP'nin temel vaatlerinin din ekseninde şekillenmesi, CHP'nin de aynı süreçte yine din özgürlüğünü genişletmeye dönük vaatlerle buna yanıt vermesi, İslam'ın kitleler için siyasal karşılığının örneklerindedir. Örneğin imam-hatip okulları, "kurs" şeklinde önce CHP iktidarının son dönemlerinde açılmış; DP iktidarıyla ise ortaöğretim kurumu düzeyine yükseltilmiş ve gidecek yaygınlaştırılmıştır. Söz konusu okulların laik eğitime kuşkuyla bakan Sünni dindar kitlelerin isteklerine belirli bir ölçüde yanıt verdiği açıktır. Buna karşılık, söz konusu partilerin itidalli yaklaşımları, sistem içinde kendilerine oy veren kitlelerin taleplerine tam olarak yanıt verecek dönüşümün gerçekleşmesini engellemiştir. Bu durumun İslami kesim içinde, sisteme karşı güvensizliğin sürmesine ve özellikle yüksek bürokrasiye karşı olumsuz bir yaklaşım benimsenmesine neden olduğu açıktır.

AK Parti'nin ise Timur Kuran'ın ifadesiyle "yaralı Müslüman kimliği"nin tedavisinde büyük ölçüde başarılı olduğu söylenebilir.²⁵ AK Parti, bürokrasinin geleneksel ayrıcalıklarını kaldırmanın ya da azaltmanın toplum nezdinde kendisine yönelik bakışı değiştireceği düşüncesiyle bu yönde adımlar atmıştır. Örneğin iktidarın ilk döneminde gerçekleştirilen sağlık reformu aracılığıyla memurların kamu ve özel kesim işçileri başta olmak üzere diğer çalışanlardan daha ayrıcalıklı sağlık hizmetlerine tabi olması uygulaması kaldırılmıştır. Bu durumun, ekonomik gerekçeler yanında "bürokratik oligarşi"nin kırılması açısından sembolik bir anlamı da olduğu açıktır. Daha sonraki süreçte ise bürokratik kademelerin aşamalı şekilde değiştirilmesiyle iktidara karşı peşinen rezerv koyabileceği düşünülen yapılanma değiştirilmiştir. Hatırlanacağı gibi, Partinin iktidarının ilk yıllarında başbakanın eşinden Merkez Bankası Başkanının eşine dek bir dizi siyasetçi ve bürokratın eşlerinin başörtülü olması basınun en fazla dikkatini çeken konulardan biri olmuştur. Ancak zaman içinde iktidar, bürokratik kademelerde meydana gelen değişiklikler aracılığıyla bu durumun "haber değeri"ni

²⁴ Fethi Açıkel, "Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi", *Toplum ve Bilim*, no. 70, 1996, s. 153-198.

²⁵ Timur Kuran, *İslam'ın Ekonomik Yüzleri*, çev. Yasemin Tezgiden, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s. 147 vd.

ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla AK Parti tarafından sistem içinde bir dönüşüm başlatıldığı söylenebilir. Söz konusu dönüşüm, Partinin iktidara geldiği döneme dek dışlanan ya da en azından kenarda kalan kesimlerin gerek siyaset gerekse bürokrasi içerisinde üst düzey makam ve mevkilere yükselmesiyle somutlaşmıştır. Bu bakımdan, genellikle iktidar ilişkilerinden ve güçlü kamu görevlerinden dışlanan kesimler, AK Parti iktidarıyla birlikte önemli bürokratik mevkileri elde etmişlerdir.

AK Parti tarafından en baştan itibaren izlenen strateji, sistemle belirgin bir çatışmaya girmemek, buna karşılık sistemin yerleşik ilke ve mekanizmalarına çoğunlukla örtülü şekilde karşı çıkmak şeklinde olmuştur. Bu bağlamda AK Parti'nin siyasal dili, büyük ölçüde statüko karşıtı bir tutum üzerine kurulur. Parti, özellikle ilk iktidara geldiği dönemde bu yaklaşımdan, sistemden memnuniyetsiz olan kitleyi kendisine çekmek için işlevsel bir araç olarak yararlanmıştır. Aynı dönemde, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer gibi isimlerle, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay gibi kurumların tartışmalı sorunlar karşısında adeta muhalif bir güç odağı gibi davranmaları, Parti'nin işini nispeten kolaylaştıran bir etki meydana getirmiştir. 2007 seçimleri öncesinde alınan tartışmalı "367 karar" bu durumun en belirgin örneğidir. Bunun yanında, kamu yönetiminde ve yerel yönetimlerde reform girişimleriyle, ombudsmanlık yasasının veto edilmesi ve hükümetçe istenen bazı bürokratik atamaların gerçekleştirilememesi gibi hususlar, sistem ile AK Parti arasındaki çatışma konularına örnek olarak gösterilebilir. AK Parti, iktidarda olmasına rağmen yaşama geçirmek istediği bazı uygulamalara statükoyu korumak adına engel olunduğu mesajını seçmenlere gayet iyi şekilde vermiştir. Bu bakımdan, seçmenlerin yansınun oyunu alan bir parti-nin karşısına bile görünür görünmez engeller çıkarıldığı kanısı, Partinin daha geniş seçmen kesimlerine ulaşmasında etkili olmuştur. Aynı şekilde Ergenekon ve Balyoz davalarında örneklendiği üzere birtakım güçlerin hukuk dışı yollara başvurarak AK Parti'yi iktidardan uzaklaştırmak yönünde çaba harcamaları, son kertede, Parti'nin en baştan beri ima ettiği bu durumu onaylamıştır. Böylece Parti, sahip olduğu tüm iktidar gücüne rağmen kendisini devirmeye çalışmakla uğraşan başka güç odaklarının da bulunduğu düşüncesiyle seçmenlerin karşısına bir kez daha "mağdur" olarak çıkma fırsatı bulmuştur.

Tüm bu süreçte, AK Parti'nin demokratikleşme ve özgürleşmeyi temel alan bir anlayış benimsediği görülür. Örneğin Parti, Programında, yeni bir anayasa hazırlama hedefinden bahsetmiş ve genel seçimlere yönelik yayınladığı üç seçim beyannamesinde de aynı iradede olduğunu tekrarlamıştır. Buna karşılık, başta muhalefet partileri CHP ve MHP'nin tepkisi, hatta DTP-

BDP çizgisinin bile bu isteğe olumlu yanıt vermemesi nedeniyle bu arayış henüz gerçeğe dönmemiştir. Ancak 12 Eylül 2010'da gerçekleştirilen kısmi anayasa değişikliği referandumunda seçmenlerin % 58'inin iktidar partisinin istediği gibi olumlu yönde oy kullanması, bu hedefin toplumsal bir karşılığı olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Daha doğrusu, AK Parti ve Başbakan Erdoğan seçmenleri bu yönde mobilize etme başarısı göstermiştir. Yukarıda değindiğimiz gibi, anayasaya yapılan bu özel vurgu, AK Parti'nin demokratikleşme ve özgürleşmeyi esas alan siyasal ufkuyla birleştiğinde anlam kazanır. Parti, Türkiye'deki demokratikleşme ve özgürleşmeye dönük sorunların tamamının yeni bir anayasa ile çözüleceği yönünde seçmenlere mesaj göndermiştir. Örneğin katsayı, başörtüsü ya da Kürt sorunu gibi spesifik meseleler karşısında, özellikle ilk yıllarında, Parti'nin kendisini bağlayan metinlerde net bir tavır göstermediği ve bunları ülkede yaşanan genel özgürlük sorunlarının bileşenleri şeklinde algıladığı söylenebilir. Buna karşılık, kimi zaman tüzel düzenlemeler aracılığıyla kimi zaman sa fiili durumlar yaratılarak bu sorunların çözümü noktasında adım atıldığı da gerçektir. Söz konusu sorunların tartışılması aşamasında, Parti, yasakçı bir anlayışa sahip olmadığı, ancak, sistem içinde kontrol edemediği unsurların kendisine engel oluşturduğu algısını yerleştirmeyi başarmıştır. Bu bakımdan, Parti, sistemle işbirliğine gitmediğini ve hükümette olmasına rağmen gerektiğinde sistem dışında kalabileceğini ya da yerleşik kural ve mekanizmalara karşı çıkacağını göstermiştir. Ancak Parti için bazı sorunların da bu aşamada ortaya çıktığını ifade etmek yanlış olmaz. 2002'den bu yana uzanan iktidar çizgisinde AK Parti giderek daha muktedir olmaktadır. Öte yandan, hala, geçmişten gelen mağduriyet dilinin kullanılması belirli bir inandırıcılık sorunu meydana getirmektedir. Bu noktada, söz konusu mağduriyet söylemi bakımından AK Parti ve Erdoğan'ın gayet dikkatli bir tavır sergilediklerini de ifade etmek gerekir. Mağdurluk, sisteme tabi olmanın ya da en azından sistemle işbirliği yapmanın gerekçesi olarak gösterilmez. Tam tersine, sistemi dönüştürmenin neden zorunlu olduğunun örneklerinden biri olarak sunulur, bu durum. Örneğin Erdoğan'ın "dik duracağız, ama dikleşmeyeceğiz" şeklindeki ifadesi,²⁶ sergilenen tavrın en somut göstergelerinden birisidir.

Şerif Mardin'in Edward Shills'ten ilham alarak oluşturduğu "merkez-çevre" karşıtlığı, bu çerçevede yeniden anlam kazanır.²⁷ Mardin'e göre,

²⁶ <http://www.stargazete.com/politika/basbakan-erdogan-dik-duracagiz-ama-diklesmeyecegiz-haber-240490.htm>

²⁷ Şerif Mardin, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, der. M. türköne-T. Önder, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 34-76.

Türk modernleşme tarihi boyunca merkezi ele geçiren iktidar seçkinleri, toplumu yani çevreyi dışarıda bırakmak için çaba harcamışlardır. Bu açıdan, modernleşme tarihi, toplumun, İslam'ı da içeren geleneksel değerler sisteminin Batıdan alınan yenileriyle değiştirilmesinin özeti durumundadır. Buna göre, merkezde bulunan iktidar seçkinleri, tasarladıkları reformların toplumsal bir karşılığı olup olmadığını ya da halktan nasıl bir tepki alacağını önemsemeden bunları büyük bir kararlılıkla yaşama geçirmeye çalışmışlardır. Mardin'e göre, siyasal iktidar, esas itibarıyla çıkarları ve sınıfsal kökenleri aynı dar bir bürokratik seçkin grubun elindedir. Tanzimat'tan bu yana, modernleşme sürecini yöneten ve yönlendiren grup da söz konusu bürokratlardır. Özellikle Tek Parti döneminde bürokrasinin sistemin merkezine yerleşmesi, merkez ile çevre arasındaki karşıtlığı artırmıştır. Kemalizm, söz konusu durumun yapısallaşması noktasında işlevsel olmuştur. Bürokratlar eliyle yürütülen Cumhuriyet modernleşmesinin başlıca ideolojik referans noktası olarak Kemalizmi almasıyla birlikte bürokratlar eliyle yürütülen tüm uygulamalar adeta tartışılmaz ve sorgulanamaz bir görünüme bürünmüştür. AK Parti ve destekçileri tarafından sıklıkla kullanılan "bürokratik oligarşi" ifadesi, tam bu noktada anlam ifade eder. Buna göre, sistemin anahtarını elinde tutan sivil ve askeri bürokratlar, demokrasi üzerinde bir "vesayet ağı" örmüşlerdir. Bunlar, kendilerini, rejimin gerçek ve kalıcı sahibi, buna karşılık, siyasetçileri belirli bir süre için ve geçici olarak iktidarı elde eden grup olarak değerlendirirler. Rejimin sahibi olmanın bürokratlar için birtakım ekstra avantajlar yaratması gerektiği düşünülür. Siyasetçiler ise halkın güvenoyuna ihtiyaç duyduklarından, dolayısıyla popülizme kayabileceklerinden, yeterince güvenilir olarak görülmezler.

Yukarıdaki Anayasa Mahkemesi ve Danıştay örneklerinde olduğu gibi AK Parti, bürokrasinin toplumsal istek ve beklentileri karşılamak için yaşama geçireceği uygulamalarda kendisine engel olarak çıkabildiği varsayımıyla hareket etmiştir. Yukarıda değindiğimiz gibi, Parti'nin bürokrasinin gücünü kırmak adına adımlar atması bu anlayışın somut görünümlerinden biridir. Sosyal güvenlik kurumlarının birleştirilmesi, memurların sağlık hizmetleri konusundaki ayrıcalıklarına son verilmesi, kamudaki teftiş birimlerinin yeniden yapılandırılması gibi uygulamalar da bahsettiğimiz yaklaşımın somut düzlemdeki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Aynı durum, sistemle hesaplaşmanın araçlarından birisi olarak da kullanılır. Türkiye'de mevcut devlet yapılanmasının halkın istek, talep ve beklentileriyle örtüşmediği, bu nedenle dönüştürülmesi gerektiği savunulur. Sivil toplumun güçsüzlüğü, devletin "ceberrut" yapısına bağlanır ve değişimin devlet eliyle değil, toplumsal dinamiklerin kendiliğinden gelişimiyle yönlendiril-

Sonuç Yerine

AK Parti, kurulduğu ilk günden itibaren demokratikleşmeyi ve siyasal özgürlüklerin genişletilmesini başat alan bir siyasal dile sahiptir. Ekonomi siyasaları açısından bakıldığında ise Parti'nin genel olarak liberal bir çizgi içerisinde kaldığı görülmektedir ki bu durum da muhafazakâr geleneğin bu yöndeki tavrına uygundur. AK Parti, en başta kendisini nitelemek için "muhafazakâr demokrat" kavramını kullandıysa da daha sonraki süreçte buna çok fazla sahip çıkmamıştır. Bu bağlamda, "muhafazakâr demokrasi" kavramından Parti'nin ortaya çıktığı ilk süreçte ulusal ve uluslararası kamuoyu nezdinde bir güvenilirlik sağlanması için yararlanıldığı açıktır. Aynı zamanda söz konusu kavram aracılığıyla Parti, hedef kitlesine de İslam dininin temel ilkelerinden ayrılmayacağı mesajını da göndermiştir.³¹ Bu şekilde, kavram, iki açıdan da Parti'nin yararına olacak bir işlev yüklenmiştir. Ancak ardı ardına elde edilen seçim başarıları ve AK Parti'nin özgüveninin artması, kendisini ifade etmek için bu türden belirsiz bir aracın kullanılmasını da gereksiz kılmıştır. AK Parti'nin siyasette kalıcı olmak için bir ideolojiden daha çok seçmenlerin güvenlerini kaybetmesine neden olmayacak, somut ve gerçekçi politikalar izlemeye ağırlık verdiği görülür. Bu duruma ilginç bir örnek olarak Parti'nin seçim beyannamelerinde bir sonraki dönem için koyduğu ekonomik gösterge rakamlarına ulaşılmış, hatta bunların aşılmış olması verilebilir. Burada dikkat çeken nokta, iktidarın ekonomik performansından daha önemli olarak daha en başta makul ve gerçekçi hedeflerin belirlenmiş olmasıdır.

Bunun yanında, Parti, içinden geldiği milli görüş hareketinin tersine, Batılı ülkelerle geniş bir şekilde işbirliğini içeren küreselleşme sürecinin parçası olmaya da özen göstermiştir. Bu bakımdan, ekonomik göstergelerin iyileştirilmesinin içe kapanık bir ekonomiyle mümkün olamayacağı, devletin ekonomi alanındaki etkililiğinin ekonomik yaşamın kendiliğinden gelişen dinamizminin önünde engel oluşturacağı savunulmuştur. Dolayısıyla, Parti'nin liberal bir ekonomik programa büyük ölçüde bağlı kaldığından söz edilebilir. Ancak geniş kitlelerin desteğini sağlamak açısından oldukça işlevsel olan yeniden dağıtımçı sosyal politikalarından da taviz verilmemiştir. Dolayısıyla Parti'nin, kendisinden önceki olumsuz örneklerden ders de alarak sınıfsal tabanını genişlettiği görülür. Parti, ülke ekonomisinin büyümesinden, en üst düzeyde çıkar sağlayacak sermaye gruplarının yanında,

³¹ Sultan Tepe, "İslami Eğilimli Bir Parti Olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Değişim Vaatleri, Çelişkileri ve Sınırları", *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, ed. Hakan Yavuz, Kitabevi Yay., İstanbul 2010, s. 163.

geniş (nispeten yoksul) halk kitlelerinin de kazançlı çıkacaklarını göstermeyi başarmıştır. Bu süreçte, CHP ve MHP gibi muhalefet partilerinin tutarlılık ve bütünlüklü ekonomi programları ortaya koyamamaları AK Parti'nin işini kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır.

Başbakan Erdoğan'ın konuşmalarında sıkça kullandığı iki cümle, "ayinesi iştir kişinin; lafa bakılmaz" ve "iş bilen kılıç kuşananın" AK Parti'nin belirli bir ideoloji arayışında nerede durduğunu gayet iyi gösterir. Ayrıca Parti'nin özellikle 2007 ve 2011 seçim beyannameleri de aynı gerçeği gösterir: AK Parti, kendisini belirli bir ideoloji çerçevesinde var kılmak veya sınırlandırmak istemez. Tam tersine, Parti siyasalarına yön veren asıl nokta, siyasal, ekonomik ve toplumsal "gerçekler"dir. Parti, bir tür pragmatizmle, söz konusu gerçekleri okuduğu şekilde politikalarını oluşturma çabası içindedir. Öyle ki, gerek duyulduğunda daha önce belirlenen politikalarda küçük değişikliklere gidilmekten de kaçınılmaz. İktisadi bir terimle ifade edecek olursak Parti için temel amaç, toplam faydanın maksimize edilmesidir. Bunun dışındaki ideolojik arayışlar ikincil birer sorun olarak kalır.

Yaklaşık dokuz yıldır tek başına iktidarda bulunan AK Parti, önemli bir seçmen kitlesinin güvenini ve desteğini kazanmayı başarmıştır. AK Parti, bir bakıma, Türkiye'nin çok partili yaşama geçmesinden sonra "çevre"nin, "merkez"e karşı sürekli olarak verdiği tepkinin belki de en güçlü sesidir. Bu süreçte, AK Parti, iktidarda olmasına rağmen, sisteme karşı çoğunlukla bir muhalefet partisi gibi de hareket edebilmiştir. Özellikle demokratikleşme ve özgürlüklerin genişletilmesi yolundaki çabalara muhalefetin destek vermemesi hem bu partileri bir kısır döngünün içine itmiş hem de AK Parti'nin elini güçlendirmiştir. Giderek daha güçlü bir iktidar olması nedeniyle bundan sonraki süreçte AK Parti için asıl belirleyici olan dönüştürdüğü sistemin bir parçası haline gelmemektir. Parti'nin kendisi için kalıcı bir kimlik bulma arayışı içine girmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, artık Partinin kendisinin de çok fazla sahip çıkmadığı "muhafazakâr demokrasi" kavramı bu ihtiyaca yanıt vermemektedir. Kazandığı zaferlerin altında yatan toplumsal desteğin neden kaynaklandığı görmesini sağlayacak analizler yapmak ve bu anlamda kendisine ideolojik bir kılavuz hazırlamak AK Parti'nin kalıcılığını güçlendireceği gibi kendisinden sonra Türk siyasetinin geleceğinin şekillenmesinde de yararlı olacaktır.